

É P I T E N E K

Irta: Gál László

Nekitámaszkodott a korlátnak és átnézett Pétervárad felé. Mereven, szinte gögösen nézte a várfalakat, majd lecsúszott tekintete a hegyoldalon, le egészen a Dunáig. Aztán kicsit balra fordult és a hidat nézte. A hidat, melyen éppen vonat dohogott kényelmesen.

És akkor eltorzult Halász Gábor arca. A szája fölött mélyebbek lettek a ráncok, fojtogatta a keserűség.

— Építenek... — suttogta alig hallhatóan. — Ők építenek...

De nem is itt kezdődik a történet.

Üzlete volt a Fő-utcán. Apjától örökölte, az apja meg a nagyapjától. A Halász-féle porcellánnak híre volt Bácskában. Idekocsikáztak a környékbeli földbirtokosmamáék, amikor férjhezadták a lányukat; itt szerelték fel a konyhát a helybeli polgárasszonyok, s a kirakat előtt ácsorogtak, néha óraszámra, a munkásasszonyok is. Ácsorogtak és sóhajtoztak.

Megvan az üzlet ma is, árú is van a kirakatban... de megint elbeszáladtunk a mesének. Hadd mondjuk, ahogy volt, szépen sorjában.

Halász Gábor jómódú ember volt. Az üzlet még a nagypapa idejében megkereste a házat, aztán amikor apa vette át, kevéske szőlőt is keresett a hegyoldalba és nem volt itt semmi hiba még tizenkilencben sem, amikor új emberek jöttek a városházára, meg a megyéhez.

— Nem baj — mondta Halász Gábor a feleségének, — ezentűl veliki zsupánok mondunk a főispán úrnak, nácselnikot a főszolgabíró úrnak... Nincsen semmi baj, ők is emberek.

Nem is volt semmi baj. Csinos, óvatosan csomagolt csomagocskák indultak útnak. Szép, piros, kék, meg zöld virágocskákkal díszített porcellánfigurákkal. »Rosenthal, Selb-Germany« ez volt beleégetve a kecses kis táncosnők, kackiás apródok, égőszínű rózsacsendéletek talapzatába, mert a Halász-cég, ha ajándékot küldött, volt is látszatja. Elfogadták a veliki zsupánok és a nácselnikok éppen úgy, mint azelőtt a főispánok és szolgabírák, és az üzlet előtt ismét megálltak a fogatok. Férjhez mentek a polgárlányok, a gazdálányok, és kellett az edény a konyhába, a porcellánfigura a vitrinbe. A kirakat előtt pedig most is megálltak a munkásasszonyok, munkásleányok. Ácsorogtak és sóhajtoztak.

Kifutólány volt Teca a Halász-üzletben. Vitte az óvatos csomagokat, becsengetett villákba, előkelő első emeleti lakásokba, szép pukkedlit vágott a nagyságos asszony előtt és amikor megkapta az öt dinár, vagy a tíz dinár borraivalót, alázatos kezitsókolomot rebegett, ahogy illik öt dinárért, vagy tíz dinárért.

Csak amolyan Teca volt, s a fizetése is csak amolyan tecás. De már megmérgezte szegényt a szépség, ami a kirakathból, a pultokról, a ravaszul elhelyezeti üvegszekrényekből rámosolygott. Volt egy villamoskalauza, akivel megsiratták a ötszázezer dollárral fizetett Lillian Gish-t, aki árvagyerek volt a moziban és nagyon fűjt a szél és potyogtak a

hagymalével kimesterkedett könnyei. Hát ez a Teca, meg az a villamoskalauz, elhatározták, hogy új árvákat bocsátanak a viharok elé... Csak hát, azt is elhatározta ez a Teca, hogy addigbizony nem lesz házasság, míg az öt dinárokból, meg a tíz dinárokból, meg a havi hatszáz dináros fizetésből nem vásárol egy valódi Halász-servicet (így mondta a szegény: service) kék, meg zöld, meg piros virágocskákkal és annak is benne kell lenni, hogy »Rosenthal«, meg »Selb-Germany«, mert enélkül, Teca már tudta, csak amolyan csehszlovák a porcellán.

Gyűjtötte, gyűjtögette a dinárokat. A villamoskalauz már nagyon mérges volt, de Teca nem engedett. És eljött, hogy odaállhatott Halász Gábor úr, elé hogy ő serviceot akar, Rosenthalt, virágosat, szépet.

Halász úr elnevette magát:

— Bolond vagy te, Teca. Úrnak való a szép.

Teca nem engedett. Suhogtatta a papírpénzeket, csörgötte az ezüstdinárosokat. Halász Gábor elkomolyodott:

— Ez a lány kommunista! — gondolta.

Kiszolgáltá, ahogy illik. Becsomagolták a virágos porcellánokat:

— Tessék, kisasszony. Hová küldjük?

Aztán felmondott neki.

Pedig nem volt rosszabb a többinél Halász Gábor. Csak — elvei voltak, ahogy apjától, meg nagyapjától tanulta.

— A Rosenthal főispánoknak való, meg veliki zsupánoknak, főszolgabíráknak, meg nácselnikoknak, gazdag zsidóknak, gazdag sváboknak, gentry-magyaroknak. A kispolgárnak — csehszlovák-porcellán, a Tecának meg bádogtányér. Olyan Teca, akinek nem jó a bádog, nem való kifutólánynak.

Teca elment a szoba-konyhába és nyolc esztendő mulva az utolsó Rosenthalt is eltörte a negyedik lurkó, de ez már nem a mi történetünk.

Telt-múlt az idő. Halásznéknél is nőttek a gyerekek. Az üzlettel nem volt semmi baj. Újévkor elindult az új Teca, Böskének hívták, a csomagokkal. A veliki zsupánnak már bán volt a neve, de azért a szép porcellánt ő is szerette. És mindig akadtak férjhezmenendő földbirtokos, kereskedő- és jó módú polgárlányok. Akadtak gavallérok, akik figurákat vásároltak a pipiskedő kiskedvencnek és még mindig álltak sóvárgó munkásszonyok a kirakat előtt. Ácsorogtak és sóhajtoztak.

Igy volt akkor is, amikor Horthy csendőrei gangoskodtak az irtózatról megüresedett utcákon és amikor hosszú fanfárokkal Hitler ifjú csirkéfogói trombitálták végig a várost.

— Öröme fel — mondta Halász Gábor, — most megint főispánnak mondjuk a bánt és főszolgabírónak a nácselnikot.

És a Böske elindult a csomagokkal. A Böske nem akart Rosenthalt: ő ruhára, süteményre költötte az ötvenfilléreseket és a pengősöket. Az üzlet ment tovább. Jöttek új vevők raccsolók, monoklisak, »ejtőernyősök« és ezek is szerették az elefántcsontszínen tündöklő, sápadt porcellántáncosnőket. És lányaik is voltak, akik férjhez mentek. Halász Gábor szülője is megdagadt odaát és a nyaraló is kiszépült. Pedig akkor már nehéz volt átmenni, a híd a levegőbe repült, dehát odaát is akadt olyan, vagy amolyan doglavnik, aki szerette a porcellánt, a pénzt. Csónak is került, határátlépő-igazolvány is. Nem volt semmi baj.

Nem. Halász Gábor nem volt rossz ember. Amikor vevői egyrészt a Duna jegére vezették és amikor már mindenki tudta, hogy ezek sóhassem vesznek többé porcellán apródokat, majdnem sajnálta őket.

— És aztán — magyarázta a feleségének, — nem mind vevő, aki légre került. A munkások, a hivatalnokok... azok úgysem vásárolnak porcellánt... és mit lehet tudni... egyszer még betörték volna a kirakatot... — Elgondolkodott.

— Tudod — folytatta egy kicsit szégyenkezve, — rettenetes, ami történt. Rettenetes. De mit tehetnénk? Háború van... És a tisztelendő úr is azt mondta, hogy ezek bolsevikok, istentagadók és a Perepatics úr esküdjözik, hogy rálöttek a csendőrökre....

Elhallgatott.

Arra gondolt, hogy a kétéves gyerekek, akik ma már nem gyerekek, akik olyan hamar megöregedtek, hogy azok a gyerekek löttek volna a csendőrökre? Bombát dobtak? Bolsevikok? Istentagadók?

Legyintett.

— Köszönöm alázatosan — hajlongta másnap a tiszt úrnak, aki száz-as kötegből számolta ki a százpengősöket a kassza előtt. — Alázatos tiszteletem, főhadnagy úr.

Nem, nem talált vércseppet a bankjegyeken.

Délfelé kiállt az ajtó elé, sütött a téli nap. A kirakat előtt most is ácsorogtak munkásasszonyok, Halász Gábor úgy látta, hogy semmi sem változott.

Testes pap sétált az úton. Korányi tisztelendő úr.

— Dícsértessék — köszöntötte mélyen meghajolva Halász Gábor és kezeit dörzsölgette.

Talán a hidegtől.

Aztán mégiscsak megváltozott valami. Új emberek jöttek és nem volt közöttük se veliki zsupán, se főispán. Nem volt kinek küldeni a csinos porcellán-hercegnőket, a piros, kék, zöld virágocskákkal. Halász Gábor ekkor zavarodott meg először életében.

Ezek az emberek hangosak voltak és jókedvűek. Visszhangzott az utca az új ütemű indulóktól. Az üzlet akkor még zárva volt és az óvatosan becsomagolt porcellán-istenkéek pincében és padláson a lakás rejtékhelyein új zsupánokra várta.

Aztán — amikor látta, hogy senkisé sem bántja, — mégis kinyitotta az üzletet. Csak a figurák maradtak pincében-padláson. A csehszlovák tányérok, osztrák cserepek, olcsó magyar kerámiák ismét a polcokra kerültek. Mégis valami szorongás fojtogatta meg a szíve mélyén. Nem bántották, de várta, hogy bántsa valaki és mert ezt várta gyűlölködött, félt, haragudott.

Falta a rádióbíreket. Fényi izgalommal még sohasem hallgatta, még a háború alatt sem, hiszen a háború nem jutott el üzletéig. A béke, a béke azonban benyitott az üzletajtón.

Előbb csak azt vette észre, hogy megváltoztak a vevők. Az üzlet előtt ácsorgó munkásasszonyok bejutottak Halász Gábor szentélyébe. Tányért kerestek, poharat, kancsót. Ezek az asszonyok nem tudták, hogy vannak porcellán-csodák a világon, ilyeneket nem is kerestek. És Halász Gábor nem tudott mihez kezdeni velük.

Eleinte nekik is hajlongott, alázatoskodott. Amikor azonban azt nyöszörögte: kezécsókolom, tessék parancsolni nagyságos asszony... — a munkásasszonyok rácsodálkoztak és elnevelték magukat. Attól kezdve nem mondott semmit. Hagyta, hogy segédek foglalkozzanak a vevőkkel. Este pedig a rádiót csavargatta. Várta, hogy egyszer csak bemondja

London, vagy Newyork, hogy útnak indítottak egy nagyobb szállítmány veliki zsupánt, vagy főispánt — mindegy. Csak olyan legyen, akinek a kedvéért ki lehet csomagolni a hercegeket, hercegnőket, ballerínákat. Csak legyen, aki előtt mélyen meglehet hajolni és azt mondani: — parancsoljon, méltóságos asszonyom...

És közbe-közbe kiment a Dunapartra, nézte a valamikori hid romjait. — Nem, ez még nem a béke — mormolta. — Mire ez a híd felépül, legalább is veliki zsupán lesz, aki el vágja az avatási szalagot...

És hallgatta a rádiót, titkolózva, mintha valaki is megtiltotta volna és néha összejött más rádióhallgatókkal, volt köztük Zsivkovics is, Fekete is, sőt Braun is, aki véletlenül kikerülte a gázkamrárt valahol. Auschwitz körül. Beszélgettek a megváltozott világról, az új vevőkről, a földről, ami elindult s az új birtokosokról, akik nem jöttek se négy, se kétfogatún az üzlet elé, s akik sohasem kerestek porcellán lovagokat a szeretőjüknek, Rosenthal-szerviszt, a leányuknak.

Halász Gábor sokszor felsóhajtott és úgy magában most már megértette a csendőröket és a határvasútszókat, akik hát olyanok voltak, amilyenek, — de a tisztjeik teli voltak pénzzel és szerették a jó bort, a szép nőt és a kecses porcellánfigurát és gyűlöltek a munkásokat, akik csak poharat vásárolnak, meg tányért, meg vizeskanocsót.

Kicsit összeszorult a szíve, amikor hallotta, hogy munkáskormány győzött Angliában, de aztán rájöttek, hogy ez is csak birodalmi kormány, olajkormány s akkor Bevin is meghallgatta a rádióban és bólogatott, amikor Churchill a vasfüggőnyt emlegette. A vasfüggöny, ami mögött, igaz, hidak épülnek, gyárak, vasútvonalak, még új emberi sorok is, de lám a vasfüggöny mögött elveszik a földet, olyanak adják, aki nem keresi a porcellánt és a hercegnők, hercegek, tiúndérek és virágcsendéletek pincében porosodnak és egyre mélyebben szánt a redő a Halász Gábor homlokán.

És mégsem volt semmi baj, amíg a fia, István fia, egyszer csak előbe nem állt, hogy: apám, én elmegyek.

— Ugyan, hová?

A fiút zavar fojtogatta:

— Félek, hogy nem érted meg, apám... Jelentkeztem a Vonalra... Brcskóba megyek.

Halász Gábor ránézett a fiúra, a fiára, saját vérére. Egy pillanatig úgy érezte, hogy a homlokába szalad minden csepp vére, hogy most felszakad, szétpattan a feje és mindent, elönt a szennyes, véres ár... Elönti a perzsaszőnyegeket, a dús polgári kényelemmel berendezett négy szobát, kizúdul az utcára és ömlik, ömlik egyenesen át a határon és a határokön, Párisba és Párison túl, hogy lássák, izeljék, szagolják... Vér, polgárvér, Halász Gábor vére.

Aztán lassan ráemelte a szemét fiára, aki kissé lehajtott fejjel, de titaton, de valahogy egészen másként, valahogy szeretettel és mégis dacosan állt előtte.

— Brcskóba?

— Igen apám.

— Vasútat építeni?

— Igen, apám.

Egy pillanatra még feltört az elfojtott indulat:

— Nekik?

A fiú felvágta a fejét:

— Nekiünk. Önmagunknak.

Halász Gábor megfordult és bement szobájába. Ott leült, éppen a rádió mellé, de nem kapcsolta be a gépet. Ült, hallgatott és gondolkodott.

Attól kezdve minden nap kijárt a Dunapartra. Nézte, hogyan épül a híd. Láttá, hogyan kúsznak egymás felé az óriás vastraverzek. Láttá a munkást, fenn a harmincméteres magasban, a forrasztóval. Hallotta a darúk csikorgását, hallotta a vidám nótaszót és a csakazért is dacos káromkodásokat, amikor valami nem ment.

— Építenek... suttogta. — Ők építenek.

És elnézett arrafelé, ahol a fiát sejtette. Érezte, hogy ott is ugyanaz a hit, ugyanaz a láz hajtja egymás felé a síneket, ami itt a vastraverzeket. És olvasta a híreket a Vonalról. És szinte fájt már, hogy Halász Istvánról semmi hír... Hiszen a Halászok mindig megfelelték, ahová állították őket. És egyszer szinte felötört benne a gondolat:

— Talán engem rossz helyre állítottak?

Alig járt már az üzletbe. A tányérokot eladja a segéd is, nem érdekes. Inkább azt figyelte, hogy: lám, a villany is ég már zavartalanul.

— Hm... ezek igazán építenek, — mormolta.

És a kirakatokat figyelte. És néha megállt egy-egy idegen üzlet előtt és nézte, hogyan veszik és viszik a trikókat, szöveteket, takarókat. Munkások vásároltak, munkásasszonyok. A szemekben friss eddig ismeretlen örömmel válogattak, próbálgattak, alkudoztak és fizettek. Fizettek. Pénzüik volt, megkeresték.

— Öreg vagyok már — gondolta, — de ezek valóban építenek. Ezek fiatalok.

Hazament, de nem találta helyét a szobákban. Járt fel és alá, dűnyögött, gondolkodott, méltatlankodott. A felesége ideges kíváncsisággal érdeklődött:

— Mi van veled?

Halász ránézett, mintha először látta volna életében.

— Te — mondta később, — mi sohasem voltunk fiatalok. Az apám se, a nagyapám se.

— Bolond vagy, — legyintette le az asszony. — Hát a bálak? A koszikorzó? Hát a pezsgős vacsora a Szlobodában? Meg amikor két óra hosszat jártuk a szupét...

Halász sóhajtott:

— Nem, mi nem voltunk fiatalok. Elhibáztuk. — Aztán még egyszer, esőndesen:

— Nagyon elhibáztuk.

Fejét csóválta az asszony, legyintett, kiment a szobából. Halász meg a szekrények mélyéből, a vitrinekből, a kosarakból, a bútorok mögé rejtett kofferekből előkereste a legszebb figurákat. Egyiket, egy meztelen porcellánkisasszonyt, rózsaszínbőrűt, az asztalra állította:

— Te, te hiábavaló! Építs!

A porcellánkisasszony mosolygott, nem tudott mást. Halász előkeresett egy herendi urat; csuhaj, táncos legény volt.

— Ne táncolj! Te, ne táncolj! Dolgozz!

A legényke csak a lábát emelgette, felemelt kezéből színes porcellánszalagok hajladoztak.

Halász rákiáltott:

— Ne ugrálj! Dolgozz!

Azzal lesöpörte az asztalról a kisasszonyt, utána a herendi fiatal urat. Napernyős Rosenthal-hölgyet állított az asztalra. Francia hölgy volt, százesipkés porcellán-alsószoknyája szinte suhogott.

— Grófnő — sziszegte Halász. — Hercegnő! Menj mosogatni!

Egyetlen lendülettel belevágta az öklét. Fájt. Vézett. Száz darabra hullt a porcellán-napernyő. Megsérült a hercegnő kalapja is.

Sorba állította a figurákat, asztalon, széken, padlón, mindenütt. Ógrófok, márkók, bárónők, táncoslábú ballerinák, hetyke uracsok, porcellán-pirban pirakodó meztelen hölgyek, gúnyoros szatírok sorakoztak.

— Dolgozzatok! — hörögte Halász önkívületben.

És belerúgott a bárónőbe, a grófba, a hetyke uracsba.

A porcellántemető fölött aztán sirva fakadt:

— Nem, mi nem voltunk fiatalok.

★

Éppen akkor érkezett a távirat. Kitüntetést kapott az uvidéki brigád, a rohambrigád... A fia is, Halász István is.

»A népparalomban Jugoszláviában az az uralom, amelynek segítségével hazánk dolgozói sikeres harcot vívnak a tőkés elemek ellen és a szocialista társadalom felépítéséért.« (A JKP programja)